

*Houtkantenbeheer
kost 1 eenheid energie
maar brengt er 27 op.*

© PATRICK DIELEMAN

Hakhoutbeheer, een vergeten techniek

Waarom vermoorden die monsterlijke machines de bomen? Een vraag die deze periode van het jaar vaak terugkomt in de (sociale) media. Bomen hebben een belangrijke rol te spelen in de klimaatverandering, toch moeten voor een goed beheer ook bomen gekapt worden. In dit artikel hebben we het over houtkanten die voornamelijk met de techniek van hakhoutbeheer in stand gehouden worden.

Joost-Pim Balis, Agrobeheercentrum Eco²

Houtkanten staan er niet zomaar. Deze vaak eeuwenoude landschapselementen werden door onze voorouders aangeplant en in stand gehouden, veelal door de toepassing van hakhoutbeheer. Vele van deze prachtige groene linten zijn

vandaag echter verdwenen. De houtkanten die er nog staan, zijn er nog dankzij bepaalde landbouwers. Toch zorgen ze vaak voor frustraties bij deze boeren door onder meer schaduw op het aanpalende landbouwperceel, overhangende takken en kapotte spiegels.

Een goed beheer zorgt ervoor dat deze landschapselementen ons mooie agrarische landschap blijven vormgeven.

Historische situering

Houtkanten waren onlosmakelijk verbonden met de landbouw en hadden voornamelijk een economische functie: ze dienden als scheiding of veekering tussen verschillende percelen, zorgden voor een windbreekeffect om de gewassen te beschermen, fungeerden als waterpomp om de vochtige gronden bewerkbaar te maken, waren leverancier van hout: brandhout voor verwarming of om brood te bakken, maar ook voor constructie- en geriefhout. Boven-

dien zorgden ze voor een unieke habitat voor vele planten en dieren. Maar bij deze ecologische functie stonden ze destijds niet stil. Wanneer de takken groot genoeg waren, werden ze met hakbijlen geoogst (vandaar de naam hakhout). De boeren wilden deze noodzakelijke opbrengst zeker niet kwijt. Door de juiste technieken toe te passen, kwam er verjonging en groeiden ze vanuit de overblijvende stam terug uit tot een dicht groenscherm. Door andere bouwtechnieken (beton, steen en cement), andere (fossiele) energiebronnen, schaalvergroting binnen de landbouw en nieuwe uitvindingen (bijvoorbeeld prikkeldraad) verloren deze houtkanten hun economische waarde. De houtkanten die er vandaag nog staan (vele zijn samen met hun economische functie reeds verdwenen), zien er heel anders uit.

Ecologische meerwaarde onder druk

Gebrek aan onderhoud leidt tot problemen. De hoge bomen werpen een diepe schaduw en de onderliggende struik- en kruidenlaag kan zich nog onvoldoende ontwikkelen. Trager groeiende soorten, pioniersoorten en struiken krijgen onvoldoende kans om te groeien, bepaalde vogels en insecten vinden onvoldoende voedsel en/of schuilmogelijkheden en de algemene biodiversiteit gaat achteruit. Bovendien zorgt een kale ondergrond ook voor meer erosie. Wist je dat er een vlinder bestaat – de sleedoornpage – die voornamelijk leeft op tweejarige scheuten van de sleedoorn? Of wist je dat akkervogels zoals de patrijs zich graag verstoppen in jonge houtkanten, terwijl hoge bomen vaak uitkijkposten zijn voor predatoren? En wist je dat houtkanten ook nuttige insecten kunnen aantrekken, die dan ongewenste soorten zoals bladluizen in het gewas belagen? Een doordachte structuur en een evenwichtige soortensamenstelling van de houtkant zijn hiervoor van belang.

Een dynamisch landschap

Bij hakhoutbeheer worden de bomen en struiken in de winterperiode (november tot maart) net boven de grond afgezaagd of 'teruggezet'. De vuistregel is dit te doen op een hoogte gelijk aan de diameter. De boom sterft niet af, maar zal juist nieuwe scheuten vormen en zichzelf verjongen. Vergelijk het met een heel lage knotboom. Dergelijke 'hakhoutstoven' worden vaak veel ouder dan een reguliere boom. Hoe dikker de takken worden, hoe kleiner de kans dat hij terug mooi uitschiet.

Afhankelijk van de boomsoorten, groeisnelheid, doorgang of veiligheid kan je kiezen voor een beheer om de 6, 9 en 12 jaar (of nog langer). Belangrijk hierbij is om niet alles in een keer af te zagen. Werk daarom in blokken van 50 meter en zorg dat er in de onmiddellijke omgeving ongeveer 75% blijft staan. In de eerste jaren na het terugzetten, moet je ervoor zorgen dat de hakhoutstoven niet overgroeid worden door pioniersoorten (deze verdwijnen weer eens de bomen terug dichtgegroeid zijn), dat bepaalde soorten de overhand niet nemen (bijvoorbeeld exoten en/of snel groeiende soorten) en dat kale plekken opnieuw aangeplant worden. Op deze manier creëer je een dynamisch landschapselement met behoud van de ecologische aspecten. Je hoeft zeker ook niet overal hakhoutbeheer toe te passen. Afhankelijk van je doelstellingen zijn een aantal overstaanders zeker niet verkeerd (de combinatie van hakhout met overstaanders noemen we 'middelhout').

En ook monumentale bomen misstaan hier en daar zeker niet. In bosrijke gebieden kan je ook opteren voor 'hooghout' (hogere bomen zonder duidelijke struiklaag), maar ook hier zal je af en toe een boom moeten kappen.

Gebruik van beheerresten

Houtkantenbeheer is duur. Door de beheerresten te beschouwen als een grondstof, en niet als afval, proberen

we dit met het Agrobeheercentrum Eco² betaalbaar te houden. In een houtkant staan weinig kwaliteitsbomen. Maar dit is wel lokale biomassa die interessant kan zijn voor energetische valorisatie. Zolang het beheer centraal staat en niet de opbrengst van het hout (maar daarvoor vallen de beheerwerken in deze besproken houtkanten vaak te duur uit), is dit zeker te verantwoorden. Lees ook het artikel 'Is verwarmen op hout nog van deze tijd?' in *Boer&Tuinder* 47. Onder meer in het PDPO-project 'Hout=Goud' maakten we samen met het Regionaal Landschap Meetjesland drie beheerplannen op, waarbij duurzaam houtkantenbeheer kan instaan voor lokale klimaatneutrale warmte. Biomassa die voor deze toepassing niet bruikbaar is, of die je niet lokaal kan afzetten, kan ook een belangrijke grondstof betekenen om het koolstofgehalte van je bodem op te krikken. Lees hiervoor ook ons artikel 'Koolstof, van houtkant tot in de bodem' in *Boer&Tuinder* 41. Het project 'Hout=Goud' liep van 2017 tot 2019. ■

 www.agrobeheercentrum.be

Enkele tips

- Maak een visie op over je houtkanten in het omliggende landschap.
- Doe dit samen met andere lokale actoren (gemeente, natuurvereniging, jagers ...).
- Bepaal het type beheer en stel een beheerplan op.
- Schat de beheerkosten in en bekijk wie deze moet dragen (als landbouwer kan je hiervoor een subsidie bekomen bij de VLM).
- Denk na over de beheerresten.
- Communiceer over je plannen voor je begint te kappen.
- Neem gerust contact op met ons, als wij je bij dit traject kunnen helpen.